

Suolla marjastamisen muuttuva kulttuuriperintö

Marjukka Piirainen & Kirsi Laurén

Artikkelin aiheena on suolla marjastamiseen liittyvä kulttuuriperintö ja siinä tapahtuneet muutokset. Upottavilla ja märillä soilla marjastaminen poikkeaa metsämarjojen poimimisesta. Marjojen löytäminen ja suolla selviäminen vaativat erityistä tietoa ja taitoa, joiden välittäminen sukupolvelta toiselle perheiden sisällä on vähentynyt kaupungistumisen myötä. Tutkimuksessa kysytäänkin: millainen on soilla marjastamiseen liittyvä kulttuuriperintö nykypäivänä ja millaista hyvinvointia se tuottaa? Suolta perinteisesti haettujen aineellisten hyödykkeiden, kuten marjojen, sienten ja riistan tavoittelun rinnalle on noussut yhä vahvemmin luonnon aineeton hyödyntäminen. Tämä näkyy myös marjastuskulttuurissa, jossa soilta poimitut lakat ja karpalot eivät enää välttämättä ole pääasiallinen syy suolle marjastamaan menemiselle. Suolta haetaan virkistystä ja luontoelämyksiä, jotka syntyvät ennen kaikkea marjastajan ja suon välisessä vuorovaikutuksessa. Marjastus tarjoaa henkilökohtaisen väylän moniaistiseen yhteyteen ei-inhimillisen suon kanssa, missä syntyy tunne yhteenkuuluvuudesta muuhun luontoon. Marjasaalis lisää hyvinvoinnin tunnetta. Näitä hyvinvointiin kytkeytyviä ulottuvuuksia halutaan välittää marjastukseen kuuluvana arvokkaana kulttuuriperintönä myös tulevaisuuteen. Tutkimuksen aineistona hyödynnetään vuosina 2018–2022 marjastuskokemuksistaan kertoneiden suomalaisten suolla kulkijoiden kirjoituksia ja suullisia haastatteluja. Aineistoa analysoidaan temaattisen sisällönanalyysin keinoin kulttuuriperinnön ja hyvinvoinnin käsitteiden näkökulmista.

Avainsanat: marjastus, suot, kulttuuriperintö, luonnonperintö, hyvinvointi

Keywords: berry picking, mire, bog, cultural heritage, natural heritage, well-being

Johdanto

Kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan prosessia, jossa ihmisyhteisöjen ja paikkojen vuorovaikutuksessa muodostunutta ja yhteisön merkityksellisenä pitämää henkistä ja aineellista perintöä säilytetään, muokataan ja siirretään eteenpäin uusille sukupolville. Tässä artikkelissa tarkastelemme soilla marjastamiseen liittyvää kulttuuriperintöä ja sen muutosta nykypäivän Suomessa. Marjastuksen tavat ja käytänteet juontavat menneisyyteen, jolloin keräily on ollut elinehto. Luonnonmarjat ovat olleet oleellinen osa ravintoa, tarpeellista ja terveellistä ruoan lisää, ja ne ovat monipuolistaneet ruokavaliota etenkin maan pohjoisosissa, jossa viljelykasvien valikoima on ollut pieni. Perinteentutkimukseen nojaavan tutkimuksen aineistona ovat vuosina 2018–2022 kerätyt suokokemuksia käsittelevät kirjoitukset (52 tekstiä) ja tutkimushaastattelut (55 haastattelua). Kirjoittajat ja haastateltavat ovat eri puolilta Suomea.

Menneisyyden suokulttuurin tunteminen auttaa ymmärtämään nykypäivän soilla marjastamisen kulttuuriperintöä ja sen muutosta nyt ja tulevaisuudessa. Soihin luonnonympäristöinä liittyy ristiriitaisia käsityksiä. Luonnontilaiset suot ovat aina tarjonneet aineellisia hyödykkeitä, kuten marjoja, riistaa, karjankuiviketta ja -rehua. Jo 1600-luvulta lähtien soita on kuivatettu peltoviljelyä varten ja 1900-luvulla metsämaaksi sekä turvetuotantoalueiksi. Niitä on pidetty myös pelottavina, upottavina ja vaarallisina hallanpesinä. (Tanskanen 2005; Knuutila 1999; Lehtinen 1999.) Soiden menneisyyteen liittyvässä kulttuuriperinnössä korostuvat paitsi elannon hankinta, myös soille uppoamisen pelkoa ylläpitävät kansanuskomukset sekä sisukas työnteon eetos, jossa hankalasti haltuun otettava suo muutetaan ihmistä paremmin palveleviksi tuotantoalueiksi (Laurén 2006). Soiden ojitaminen ja kuivattaminen maanviljelyn ja metsätalouden tarpeisiin on tuottanut ja tuottaa edelleen aineellista hyvinvointia mutta myös henkistä pahoinvointia, kun luonnolle aiheutetut moninaiset haitalliset muutokset on tiedostettu. Marjastusta kuitenkin harrastetaan niin luonnontilaisilla soilla kuin suometsissä, joissa lakkoja voi kasvaa ojituksesta huolimatta.

Kotitalouksien luonnonmarjojen poiminnassa on alueiden välillä selkeitä eroja sekä marjanpoiminnan yleisyydessä että kerätyissä marjamäärissä. Marjastuskulttuuri on vahvinta maan itä- ja pohjoisosissa, jossa kerätään suurimmat marjasaaliit ja jossa osallistutaan poimintaan sekä hyvinä että huonoina marjavuosina. Tunnetuin ja eniten poimittu suomarja on lakka eli hilla, josta käytetään myös nimiä hillo, muurain, suomuurain ja valokki. Sitä kasvaa eniten runsassoissa alueilla Pohjois-Pohjanmaalla, Lapissa ja Kainuussa. Toisen yleisen suomarjan, karpalon, [1] poimintamäärät ovat lakkaan verrattuna pieniä. (Kantar 2023; Turtiainen & Vaara 2019, 24–31.) Taloudellisesti merkittäviä puolukoita ja mustikoita poimitaan korpi- ja rämetyyppin soilta, ja suoniityiltä ja tulvakorvista nykyään harvinaista mesimarjaa. Suolla kasvaa myös juolukkaa ja variksenmarjaa, joiden poiminta on kuitenkin vähäistä. (Rikkinen 2021, 56–57, 71–73; Salo 1998.) Marjanpoiminta oli syrjäseuduilla erityisesti 1960- ja 1970-luvulla myös tärkeä tulonlähde, jota soiden kuivatus sittemmin heikensi (esim. Salo 1998, 43). Samaan aikaan tapahtuneiden runsaiden metsähakkuiden myötä kasvanut metsätieverkosto avasi autoilevalle väelle vaivattomamman pääsyn myös kauempana sijaitseville marjamaille (Enbuske & Ruuskanen 2021, 164). Luonnonmarjojen myynti on Suomessa verovapaata, ja erityisesti arvostetusta lakasta maksettu muita marjoja korkeampi hinta on innostanut poimintatyöhön. Nykypäivän

korkean elintason Suomessa kaupallinen marjanpoiminta ei kuitenkaan enää houkuttele, vaan marjastus on suomalaisille 2000-luvulla ensisijaisesti terveellisenä pidettyä liikunnallista virkistystoimintaa, joka tuottaa mielihyvää ja löytämisen iloa (ks. Turtiainen, Salo & Saastamoinen 2011, 238). Luonnonmarjoja poimitaan pääasiassa kotitarpeiksi ja tuttaville, ja poimijat kuuluvat usein varttuneeseen väestöön. Yksityishenkilöiden välistä marjakauppaa käydään myös sosiaalisen median välityksellä erilaisten marja-aiheisten Facebook-ryhmien kautta. (Kantar 2023, 5, 41.)

Luonnossa liikkumisen kulttuuri on Suomessa säilynyt vahvana etenkin jokaisenoikeuksien (aiemmin jokamiehenoikeudet) ansiosta. Ne mahdollistavat kaikille sekä vapaan luonnossa liikkumisen että marjojen, sienien ja rauhoittamattomien ruohovartisten kasvien keräämisen maanomistussuhteista riippumatta (Luontoon.fi, Jokaisenoikeudet ja -velvollisuudet). Kiinnostus erilaisia luonnontuotteita kohtaan on tällä hetkellä suurta, ja esimerkiksi luonnonmarjojen hyvinvointivaikutuksista saadaan jatkuvasti uutta tutkimustietoa. Niiden arvoa nostaa lisäksi kriteerit täyttävien metsien sertifiointi luomukeruualueiksi. (Rutanen, Wacklin & Partanen 2023; Raal ym. 2023; MMM 2021, 24–25; Törrönen ym. 2008.) Luonnontuotteet nähdään osana Suomen biotalousvarantoa, jonka käyttöä valtioneuvosto ohjaa sekä sen taloudellisen potentiaalin että hyvinvointivaikutusten vuoksi (MMM, Luonnontuotteet ovat osa Suomen biotalousvarantoa). Luontoon perustuva hyvinvointimatkailu nähdään valtakunnan tasolla yhtenä keinona lisätä ulkomaalaisten matkailijoiden määrää Suomessa. Erityisesti mahdollisuus kerätä itse metsämarjoja ja -sieniä luonnosta näyttää merkittävää roolia hyvinvointimatkailijoiden houkuttelemisessa. (Hagner ym. 2018, 38–39.) Suomalaisten luonnontuotteiden hyödyntämistä pyritään edistämään erilaisten kehityshankkeiden avulla, jotka ulottuvat käytännön ruohonjuuritasolta aina korkean tason teknologian kehittämiseen saakka (esim. 4H, Hankkeet; Metsäkeskus, Kehittämishankkeet; Oulun yliopisto, LuoPro).

Marja-ala on 2000-luvulla hankkinut raaka-aineensa pääasiassa ulkomaalaisilta, erityisesti thaimaalaisilta marjanpoimijoilta (Kantar 2023, 41–42). Näiden rooli metsämarjojen kaupallisessa poiminnassa on ollut huomattava 1990-luvun lopulta alkaen (Turtiainen & Rantanen 2020, 76–78). Covid-19-pandemian seurauksena ulkomaalaisten marjanpoimijoiden tulossa Suomeen oli vuonna 2020 vaikeuksia, minkä seurauksena heräsi huoli marjateollisuuden raaka-aineen saatavuudesta. Samalla tiedostettiin elintarvikeomavaraisuuden merkitys ja sen haavoittuvuus kriisitilanteissa. Myös poimijoiden elinoloihin ja työn tuottavuuteen on liittynyt ongelmia, joiden seurauksena heidän maahantulonsa on ollut epävarmaa. Työ- ja elinkeinoministeriön valmistelema asetuksen muutos edellyttää ulkomaalaisten marjanpoimijoiden työskentelyn Suomessa muuttuvan työsuhteiseksi, mihin ovat syynä erityisesti marja-alaan liittyvät ihmiskauppaepäilyt. (TEM 2023; Rönty 2023.)

Upottavalla ja märällä suolla marjastaminen poikkeaa muusta marjastuksesta. Suolla marjastaja joutuu usein kulkemaan pitkiäkin matkoja lakkoja ja karpaloita etsiessään, jolloin kulkeminen on fyysisesti raskasta ja kuntoa vaativaa. Suot eroavat toisistaan, esimerkiksi nevat ja letot ovat aukeita ja vähäpuisia, kun taas runsaspuustoisia korpisoita voi olla hankala erottaa kangasmetsistä. Suolla liikkuminen vaatii tietoa suon luonteesta, jotta siellä voi edetä eksymättä ja kulkeminen ylipäänsä onnistuu. Tarvitaan myös taitoa löytää hyvät marjapaikat. Nämä tiedot ja taidot ovat soiden äärellä

elettäessä perinteisesti välittyneet kulttuuriperintönä sukupolvelta toiselle (Kaukio 2022, 72–76). Nykypäivänä kuitenkin yhä useammat asuvat etäällä soista. Soilla ei enää kuljeta samaan tapaan kuin vielä 1900-luvun puolivälissä, jolloin suot olivat osa maaseudun arkista työympäristöä, jonne lapsetkin kulkivat perheiden mukana (Laurén 2006, 120–136). Koska marjastamisen motiivit painottuvat nykyään luonnossa virkistäytymiseen, kysymme tutkimuksessamme: millainen on soilla marjastamiseen liittyvä kulttuuriperintö nykypäivänä ja millaista hyvinvointia suolla marjastaminen tuottaa?

Avaamme seuraavaksi tutkimuksemme keskeiset kulttuuriperinnön ja hyvinvoinnin käsitteet. Tämän jälkeen esittelemme tutkimusaineistomme ja menetelmät sekä aineiston analyysin. Analyysissa keskitymme marjastukseen liittyvän ruumiillisen ja henkisen hyvinvoinnin sekä tiedollisten ja taidollisten perinteiden näkökulmiin, jotka esiintyvät vahvasti aineistossamme. Lopuksi vedämme yhteen tutkimuksemme keskeiset tulokset.

Kulttuuriperinnön ja hyvinvoinnin teoreettiset käsitteet

Kulttuuriperintö muotoutuu nykyajassa tapahtuvana menneisyyden arvottamisprosessina, johon liittyy aina myös valtakysymyksiä. Tässä perinnöllistämiprozessissa suojellaan ja säilytetään kulttuuriperintöä menneisyydestä tulevaan sekä käytetään ja merkityksellistetään aktiivisesti menneisyydestä perittyjä asioita, paikkoja ja käytänteitä. (Mäkelä & Tarkka 2022; Lähdesmäki ym. 2019, 2; Harrison 2013, 4.) Kun tarkastellaan suolla marjastamisen kulttuuriperintöä henkilökohtaisten marjastuskokemusten kautta, kulttuuriperintö avautuu alhaalta ylöspäin suuntautuvina perinnön muotoina, käytänteinä ja merkityksinä, joiden keskiössä ovat suolla sen kanssa vuorovaikutuksessa toimivat ihmiset. Tällöin tarkastelussa voidaan irrottautua auktorisoidusta, ylhäältä alaspäin tuotetusta perintödiskurssista, jossa yksilöiden toimet perintökohteissa, tässä tapauksessa soilla, saattaisivat sulkeutua näkymättömiin. (Smith 2020, 19–20.)

Kulttuuriperintö ja luonnonperintö kietoutuvat monin tavoin ja kaikkialla toisiinsa. Luonnonperintö kytkeytyy usein luonnonsuojelun ja -historian näkökulmista tärkeisiin fyysisiin kohteisiin (Ilmolahti ym. 2018) ja sen käsitetään olevan menneisyydestä säilynyttä, ihmisen toiminnan ja luonnonhistoriallisen kehityksen seurauksena syntynyttä yhteistä aineellista ja aineetonta perintöä (Keko: ”luonnonperintö”). Perintöä omaksutaankin sekä luonnonympäristöistä, esimerkiksi soilta ja metsistä, että toisilta ihmisiltä ja ihmisen aikaansaamista luomuksista. Näin ollen luonnonympäristöt ovat osa yhteisöllistä perintöä. (Lowenthal 2005.) Suolla marjastaminen on vahvasti paikkasidonnaista kulttuuriperintöä, jossa kulttuuriperintösuhde muodostuu marjastajien tietotaidollisesta ja kokemuksellisesta suhteesta menneisyyden tai nykyisyyden luonnonympäristöihin, tässä tapauksessa marjapaikkoihin suoluonnossa, ja muihin ihmisiin (ks. Hänninen 2019). Lähestymme tutkimuksessamme soilla marjastamisen kulttuuriperintöä dialogisena prosessina, jossa marjastajien omakohtaiset kokemukset, sukupolvelta toiselle välittyneet tiedot ja taidot sekä yhteiskunnassa ja kulttuurisessa muistissa marjastukselle annetut merkitykset ovat vuorovaikutuksessa suoluonnon kanssa. Tavoitteenamme on tätä vuorovaikutusta

tarkastelemalla hahmottaa näkyviin menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisiä suhteita, joissa suolla marjastuksen perintöä ylläpidetään ja muokataan.

Hyvinvointi on laaja käsite ja se voidaan määritellä monin eri tavoin. Hyvinvointiin voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi riittävät aineelliset elämän edellytykset sekä fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen terveys. Yleisesti siihen kuitenkin liitetään myönteiset tunteet ja mielialat, kuten tyytyväisyys ja onnellisuus sekä kielteisten tunteiden, kuten masennuksen ja ahdistuneisuuden puuttuminen. Myös kuuluminen yhteisöön, jonka toiminta kytkeytyy ympäristöön, kulttuuriperintöön ja perinteisiin voi olla olennainen osa hyvinvointia. (Esim. Brooks ym. 2023, 5; Taçon & Baker 2019, 1301.)

Luonnonympäristöissä oleilun ja liikkumisen merkitys ihmisten terveyteen tiedostetaan nykyään hyvin. Esimerkiksi tietoa luonnon mikrobistoille altistumisen positiivisista vaikutuksista ihmisen immuunijärjestelmään hyödynnetään niin erilaisissa tuotteissa kuin lasten päiväkotien ulkoiluhetkissäkin. Ammattilaisten ohjauksessa tapahtuvien erilaisten luontointerventioiden on havaittu vaikuttavan osallistujien kokemukseen etenkin ehkäisemällä negatiivisia luontokokemuksia. Niillä on todettu olevan myös mitattavissa olevia fysiologisia vaikutuksia. (Puhakka ym. 2023, 151–154; Lipponen, Hallikainen & Kilpeläinen 2022; Salonen 2020; Dolling, Nilsson & Lundell 2017.) Luonnon hyvinvointivaikutuksia tarkasteleva tutkimus on kohdistunut usein metsiin, joiden on jo pitkään tiedetty lisäävän sekä erilaisin menetelmin mitattavaa että henkilökohtaisesti koettua fyysistä ja henkistä hyvinvointia ja terveyttä (esim. Hankonen 2021; Yli-Viikari & Lilja 2019; Paaskoski & Roiko-Jokela 2016; Tyrväinen ym. 2014; Karjalainen, Sarjala & Raitio 2010; Laurén 2009). Kuitenkin myös suot ovat luontotyypinä monien mieleen (Hagner ym. 2018, 5, 7, 13). Se, millainen ympäristö koetaan hyvinvointia tuottavana ja mikä ei, on subjektiivista ja tilannekohtaista. (Ks. Oksanen 2015, 321–323.)

Perinteentutkijoina olemme kiinnostuneita erityisesti soilla marjastamiseen liittyvästä koetusta hyvinvoinnista ja sen kytkeytymisestä kulttuuriperintöön. Kulttuuriperintö kykenee kertomaan, keitä olemme ja mistä tulemme, mutta myös sen, minne olemme menossa. Siksi se voi olla merkittävä osa yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia, mutta sen vaikutukset eivät ole useinkaan suoranaisesti mitattavissa. (Taçon & Baker 2019, 1302–1303, 1310.) Tarkastelemme artikkelissamme suolla marjastamisen kulttuuriperintöä erityisesti koetun hyvinvoinnin näkökulmasta, jolloin huomio kiinnittyy marjastajien omien tilannekohtaisten kokemusten, havaintojen ja tunteiden välittämään henkiseen ja ruumiilliseen hyvinvointiin. Aineeton, elävä perintö rakentuu yhteydessä aineelliseen ympäristöön ja sen ympäröimänä. Myös hyvinvoinnin kokemisessa aineellinen keho ja aistimuksia tuottava fyysinen ympäristö ovat keskeisiä tekijöitä. Siksi viittaamme aineellisella hyvinvoinnilla soilta kerättävään tai niitä käsittelemällä tuotettavaan materiaan, joka on ollut perinteisen soiden käytön keskiössä.

Aineisto ja menetelmät

Artikkelin tutkimusaineistoon kuuluu sekä kirjoituksia että haastatteluja. Pääosa artikkelin kirjallisesta aineistosta koostuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran *Suo*.

Kirjoitus- ja kuvakeruuseen (2018–2019) lähetetyistä vastauksista (suo_002–282) [2], joita on kaikkiaan 79. Näistä olemme valinneet tutkimusaineistoksi kaikki marjastusta käsittelevät kohdat 52 kirjoittajalta. Keruuseen lähetetty kuva-aineisto on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle [3]. Kirjoituskeruussa vastaajia kannustettiin useilla apukysymyksillä, kuten: Millaiselle suolle menet mielelläsi, millaisia välttelet? Mikä suossa miellyttää? Onko siellä jotain vastenmielistä? Mitä teet suolla mieluiten? Menetkö suolle mieluummin yksin, ystävien vai lemmikkisi kanssa? Miksi? (Suo. Kirjoitus- ja kuvakeruu.) Kysymyksissä ei painotettu erityisesti marjastusta, mutta useimmissa vastauksissa siitä kerrotaan. Keruuaineistoon viitataan arkiston ohjeiden mukaisesti tekstin sivunumerolla. Kirjoittajien kotipaikka ja suot, joihin kerronta kohdistuu, ilmenee vain osassa kirjoituksia, mutta teksteissä mainitut suot sijoittuvat eri puolille Suomea. Kirjoittajista suurin osa on naisia, miehiä on noin kolmannes, ja he edustavat eri koulutus- ja ammattialoja. Aineistossa ei ole mukana lapsia ja alle 18-vuotiaita nuoria.

Täydennämme aineistoa suosuhteiden eri ulottuvuuksia tavoittelevilla puolistrukturoidulla haastatteluilla (2020–2022), joita on tehty *Suotrendi-*tutkimushankkeessa [4] kaikkiaan 106. Haastateltavien joukossa on soilla vuosikymmeniä työtehtäviensä tai harrastustensa vuoksi liikkuneita henkilöitä, mutta myös satunnaisempia kävijöitä. Haastateltavien etsimisessä hyödynsimme muun muassa Suoseuran tiedotuskanavia, suoharrasteryhmien some-kanavia ja omia verkostojamme. Osallistuimme myös erilaisiin suourheilu- ja suotaidetapahtumiin, joissa kysyimme haastateltavia mukaan tutkimukseen. Noin 1–2 tuntia kestäneet haastattelut tehtiin myöhemmin joko kasvokkain tai puhelimitse. Haastattelukysymykset koskivat etupäässä suolla liikkumista, urheilemista ja taiteen tekemistä, mutta myös ensimmäisiä suokokemuksia ja motiiveja, jotka saavat nykyään lähtemään suolle. Tässä yhteydessä marjastus nousi esiin useissa haastatteluissa. Osa marjasti vuosittain, osa harvemmin, jotkut eivät lainkaan. Tämän tutkimuksen aineistoon valitsimme 55 haastattelua, joissa puhuttiin marjastuksesta ja siihen liittyen soiden tuottamasta hyvinvoinnista. Lisäksi tutkimusaineistoon kuuluu kolme hankkeeseen lähetettyä kirjoitusta, joista kaksi on vastauksia sähköpostitse esitettyihin haastattelukysymyksiin ja yksi haastatellun omasta aloitteestaan kirjoittama muisteluteksti (k_1–k_3). Marjastuksesta kertovat haastattelut painottuvat selkeästi soisille alueille maan pohjoisosaan, erityisesti Lappiin ja Pohjois-Pohjanmaalle, mutta myös Kainuuseen ja Pohjois-Karjalaan.

Tarkasteltavana olevat tekstit ja tutkimushaastattelut ovat aiemmin koetun ja muistetun pohjalta muodostettuja konstruktioita, eivät tapahtumahetkellä tuotettuja kuvauksia tietyistä tilanteista. Niissä voidaan palata elettyihin erityisiin hetkiin, pohtia pitkän ajan kuluessa muotoutunutta suosuhdetta ja aikojen saatossa muuttuneita käsityksiä. Ne perustuvat omakohtaisiin kokemuksiin ja ovat siten yksilöllisiä ja ainutlaatuisia. Niissä on silti havaittavissa yhteisiä piirteitä, jotka valaisevat kollektiivisia merkityksiä sekä kulttuuriperinnöksi muodostuneita ominaisuuksia. Vastataksemme tutkimuskysymykseemme tarkastelimme kokemuksellista suosuhdetta laajasti käsitteleviä teksti- ja haastatteluaineistoja temaattisen sisällönanalyysin avulla. Ensiksi teemoitimme molemmat aineistot, jonka jälkeen valitsimme tätä artikkelia varten analysoitaviksi marjastusta käsittelevät kertomukset. Havaitimme, että marjastuskertomukset kiinnittyvät toistuvasti toisiinsa kietoutuviin ruumiillisen ja

henkisen hyvinvoinnin sekä tietojen ja taitojen teemoihin. Analyysimme tavoitteena on näiden keskeisten teemojen kautta pyrkiä ymmärtämään kertojien suolla marjastamiselle antamia merkityksiä ja laajemmin marjastuksen muuttuvaa kulttuuriperintöä. Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstualisoinnin lisäksi käytämme aineistojen sisällöllisen analyysin tulkinallisina apuvälineinä hyvinvoinnin ja kulttuuriperinnön teoreettisia käsitteitä, jotka auttavat avaamaan suolla marjastamisen subjektiivisia merkityksiä laajemmin kulttuurisesti.

Ruumiillinen ja henkinen hyvinvointi suolla marjastettaessa

Suomalaisten suosuhde on 1900-luvun lopusta lähtien tullut yhä elämyksellisemmäksi. Luonnonvara-ajattelun rinnalle ovat nousseet soiden monimuotoisuutta ja suojelua painottavat asenteet sekä luonnon aineeton hyödyntäminen, esimerkiksi valokuvaaminen sekä lintujen ja kasvien tunnistaminen ja tarkkailu. Ihmisen ja suon vuorovaikutuksessa muodostuvassa elämyksellisessä suhteessa korostuvat luontoon hakeutumisen omaehtoisuus, henkilökohtaiset ruumiilliset ja aistilliset kokemukset sekä henkinen yhteys suohon. (Kaukio 2022; Laurén ym. 2022; Laurén 2006). Lisäksi monenlainen yhteisöllinen toiminta, kuten kantaaottavat tai karnevalistiset taidetapahtumat sekä suourheilu, kuten suopotkupallo ja suolentis, kokoavat ihmisiä soille yhteisten kiinnostuksen kohteiden merkeissä (Laurén & Piirainen 2023; Kaukio 2022; Latvala-Harvilahti 2022; Laurén 2022). Uudenlaiset liikkumisvälineet, kuten leveärenkaiset maastopyörät, sähköpyörät, mönkijät ja liukulumikengät mahdollistavat ihmisille aiempaa helpompia tapoja suunnata luontoon, ja matkapuhelimien kartta- ja paikannuspalvelut tarjoavat turvallisuuden tunnetta liikuttaessa ennalta tuntemattomissa maastoissa. Aineistomme marjastuskokemuksissa on nähtävissä samansuuntainen elämyksellisyyttä korostava trendi, jonka mukaan soille hakeudutaan marjastamaan aineellisen hyödyn tavoittelun ohella tai sen sijaan ruumiillisen ja henkisen hyvinvoinnin vuoksi – liikkumaan, olemaan ja rauhoittumaan, yksin tai jonkun läheisen kanssa.

Suolla liikkuminen on fyysisesti haastavaa: jalat imeytyvät märkään suohon, periksi antava alusta ei auta ponnistamisessa ja reittiä voi joutua etsimään tai palaamaan taaksepäin. Nämä asiat on opittu edellisiltä sukupolvilta ja itse suolla kulkemalla. Suomarjoja tavoiteltaessa suon luonnonperintö hyväksytään ja otetaan vastaan, jolloin suolle ominainen tuttu pehmeys voi synnyttää sekä fyysistä hyvinvointia että hyvää mieltä:

Se pikkusen joustaa se alusta niin minusta tuntuu että se on kaikille, tukielimille ja selälle, se on tosi hyvä. Että tulee sellanen hyvä olo. - - Kyllä minä vaan välttämättömyyden pakosta kuljen pitkoksilla, mieluummin kulen siinä pehmiällä turpeella, se on paljon mukavampi jaloille ja selälle. (h_2)

Suolla marjastaja oppii suon luonnon- ja kulttuuriperintöä siellä liikkeessaan ja toimiessaan, varsinkin jos mukana on kokeneempia marjastajia, joista voi katsoa mallia. Upottavalla suolla kulkeminen vaatii keskittymistä ja aistien herkistymistä. Ympäristön lukutaitoa on osata havainnoida hirvien ja porojen kulkureittejä ja tietää, millainen

kasvillisuus kantaa jalan alla. Kehon ja tasapainon hallitseminen on tärkeää ja liikkumisen nopeutta on osattava säädellä:

Etä tuntee sen, osaa niin kuin katsoa, ihan miltä näyttää mikäkin kohta, että tuohon, just tuohon kohtaan ei voi astua mutta kolkyt senttiä tuohon viereen niin tuo ehkä kantaa minun saappaan vielä. Joo, ja joskus pitää vaan olla niin kova vauhti ettei ehi upota. (h_12)

Suolla kulkemisen taito on opittu vähitellen yrityksen ja erehdyksen kautta, itse kokeilemalla ja toisten tekemistä ja neuvoja seuraamalla. Ensikosketus suohon on saatu useimmiten lapsuuden marjamatkoilla. Etenkin pohjoissuomalaiset tai sieltä kotoisin olleiden vanhempien lapset on viety suolle marjastamaan, sillä aiemmin, kun marjastuksen aineellinen hyöty oli keskeinen, mentiin marjaan usein koko perheen voimin ja lapsetkin velvoitettiin poimimaan kykyjensä mukaan. Lapset ovat hakeutuneet suolle marjanpoimintaan myös vapaaehtoisesti oman rahan hankkimista varten. (Laurén 2006, 110–113; suo_009; k_3; h_14; h_23; h_25.) Soille on menty vanhempien ja isovanhempien opastuksella, jolloin marjastuksen opit ja suhde suohon ovat välittyneet paikallisyhteisöissä kulttuuriperintönä sukupolvelta toiselle (ks. Foster 2015, 1). Osalle kokemus on ollut selkeästi positiivinen (suo_002; suo_138; suo_255; suo_281; suo_200; k_2; k_3; h_3; h_7; h_15), osalle harmeista huolimatta loppujen lopuksi mieleistä (h_4; h_11). Monille haastatetuille lapsuuden marjaretket suolle ovat kuitenkin jääneet mieleen epämiellyttävinä (suo_269; h_10; h_13; h_14; h_16; h_22; h_29; h_35; h_40; h_44; h_49; h_54), eikä omia lapsia ole myöhemmin haluttu velvoittaa väsyttävälle marjasoille; tällaisen kulttuuriperinnön ei ole haluttu jatkuvan.

Marjojen poiminta suolla on kokonaisvaltaista, usein raskasta työskentelyä, johon tarvitaan koko kehoa mutta myös hienomotoriikkaa edellyttävää käden taitoa. Metsämarjoja poimittaessa on mahdollista käyttää apuvälineitä, erilaisia poimureita, joiden avulla yhdellä liikkeellä saa useita marjoja kerralla talteen. Etenkin lakan poiminta sen sijaan vaatii käden kosketusta. Kypsä lakka on pehmeä ja rikkoontuu helposti, joten se noukitaan keruuastiaan herkin sormin. Lisäksi lakkoja on usein niin harvassa, että lähes jokaisen marjan puoleen on erikseen kumarruttava. Ymmärrys siitä, miten suurta vaivannäköä ja fyysistä ponnistelua suolla marjastaminen vaatii, nostaa marjojen arvostusta:

Jos me lähetään lakkasuollekin kävelemään sen sankon kanssa, me tietään että syke nousee heti. Etä onhan suopohja semmonen että se vaatii kuntoa se liikkuminen siellä. Ja nämä hurjat lakka-, kymmenien lakkakilojen kerääjät, kyllä hattua nostan niille ja enkä yhtään oo kitsemässä lakkakilon hinnasta, kun tiiän minkälainen [naurua] työmaa niitä on sieltä hakee. (h_3)

Lakanpoiminnan mahdollisista – ja todennäköisistäkin – jälkiseurauksista, kuten kipeytyneestä selästä tai väsyneistä jaloista puhutaan kuitenkin harvoin. Sen sijaan hankaluudet nousevat esiin tutkimusaineistomme lapsuusmuisteluissa, joita monen kohdalla leimaavat hiki, sääsket ja paarmat, pitkiltä tuntuneet kävelymatkat ja lapsen lyhyille jaloille vaikea maasto. Myös omassa lapsuudessa kohdattu soiden vaaroilla pelottelu, joka on osa menneisyydestä kumpuavaa soiden aineetonta kulttuuriperintöä,

on jäänyt monien haastateltujen mieleen. Aikuisena varoittelun merkitys ymmärretään, sillä aikana, jolloin lapsia ei ehditty jatkuvasti valvoa, läheiset suot olivat todellinen vaaran paikka. Pelottelun vaikutukset ovat kuitenkin voineet ulottua pitkälle aikuisuuteen, ja omaa suosuhdetta on jouduttu rakentamaan uudelta pohjalta. Omasta tahdosta suoluonnon rauhaan marjastamaan hakeutuminen on voinut auttaa pääsemään irti peloista ja havahtumaan kaikin aistein vuorovaikutukseen suon kanssa siitä nauttien (ks. myös Laurén 2006, 98–101):

Lapsena pelkäsin soita ja suonsilmään hukkumista, koska sellaisella vaaralla oli peloteltu. Myös Kyllikki Saaren murha suohautoineen oli tuttu ja pelottava tositarina jo lapsuudessa. Aikuisena sen sijaan olen viettänyt lähes hartaita hetkiä istuen ja maaten sadevaatteissa suon superloninpehmeällä sammalella karpaloita keräillen. Pehmeys, tuoksut ja luonnon rauha ovat suolla voimakkaasti ja voimaannuttavasti läsnä. (suo_011)

Aikuisena suolle meneminen on vapaaehtoista, sen motiivit toiset ja poimijan fyysiset edellytykset erilaiset kuin lapsuudessa. Marjanpoiminnan muuttuminen välttämättömyydestä vapaaehtoiseksi harrastukseksi muuttaa myös marjastuskokemusta: marjamäärän merkittävyyden rinnalle ja ohi nousee suon tuottama mielihyvä. Suon upottavuus tuntuu pehmeän myötäilevältä, maan ja kasvien tuoksut miellyttäviltä ja suon ihmisäänistä vapaa hiljaisuus rauhoittavalta. Suolla marjastus voi tarjota hetken omaa aikaa, tilaisuuden vetäytyä suon hiljaisuuteen ja kaivattuun rauhaan. Hyvää mieltä ja elpymisen tunnetta lisää, kun suolta kerätyt marjat tuottavat iloa myös läheisille ihmisille:

Oli ihanaa päästä hetkeksi aikaa yksin suolle. Lampsimaan muiden saappaan jäljissä, poimien unohtuneita lakkoja, joita kertyi mukavasti kotiin vietäväksi. Palatessani lapset olivat onnellisia marjatuliaisista ja itselläni oli levännyt mieli. (suo_155)

Marjastuksen kulttuuriperintöön kuuluu edelleen myös valmistautuminen talveen, jonka voi hyvillä mielin kohdata, kun pakastimeen on varastoitu marjoja ja kellarin hyllyille hillopurkkeja. Talven lähestymisen huomaa myös konkreettisesti kehossa kerätessä karpaloita syyskohmeiselta suolta lyhenevässä päivässä.

Suolla on aiemminkin suurta marjasaalista ravinnonlähteeksi tavoiteltaessa nautittu myös luonnon kauneudesta silloin, kun poiminnasta on pidetty taukoa ja on ollut hetki aikaa hengähtää ja suunnata huomio ympäristöön (Laurén 2006, 114). Nykypäivänä suomarjojen poimimisen lomassa ehditään nauttia intensiivisemmin ympäristöstä ja rakentaa henkilökohtaista suosuhdetta ilman veloitteita ja kiireitä. “Toki saatan käydä ”hyötymielessä” lakkoja tai karpaloita keräämässä, mutta ennen kaikkea suolla kulkeminen on minulle esteettinen elämys” (k_2). Suomaiseman kauneuden lisäksi esteettistä nautintoa tarjoavat itse marjat, “säihkyvän punaiset karpalorubiinit ja kultaiset mehevät lakat, joita iloiten kumarrun poimimaan” (suo_046–047). Kuvatut esteettiset, hyvinvointia synnyttävät kokemukset syntyvät kehollisten aistimusten ja havaitsemisen – näkemisen, kuulemisen, tuntemisen, haistamisen – ja ajatusten yhdistelmänä, johon yhdistyy positiivista tulkintaa (ks. Kaukio 2022). Poimintaan voi

liittyä miellyttävä tietoisuus tulevista makuelämyksistä ja suon pintaa parhaimmillaan keltaisena mattona peittävä hillojen paljous tuottaa suurta mielihyvää: hillat ovat suon kultaa, kultaisia herkkumarjoja, arvostettu aarre, joita löydettyään tuntee olevansa miljonääri. Lakkojen poimijan voi joskus vallata suoranainen marjastuskuume, hillahulluus, joka saa kulkemaan soilla pitkiä päiviä ja unohtamaan kaiken muun (esim. suo_119; suo_132; h_4; h_13; h_19.; Laurén 2006, 111).

Suokirjoituksissa sekä suo että sen ei-inhimilliset asukkaat, kasvit ja eläimet, kohdataan usein vastavuoroisina toimijoina. Suo kutsuu kulkijaa, ottaa vastaan, kuuntelee ja tukee. “Suo on kannatellut minua suuren surun kanssa, kun läheinen ystäväni kuoli. Suo on jakanut yksinäisyyteni, iloni ja hurmioni kaiken kauniin, pienten yksityiskohtienkin huomaamisesta” (suo_252). Suon antimet saattavat olla runsaat, mutta sen asukkaat voivat myös näyttäytyä auliina tai oikukkaina: "suomuuraimen mahtailevat kukat lupailevat marjasatoa” (suo_265), lakat tai karpalot odottavat poimijaa, asettuvat tarjolle tai piilottelevat pitkän heinän seassa (suo_271). Suoluonto hoitaa sekä kehoa että mieltä (ks. myös Hyvärinen 2020, 31–32):

Jo muutaman minuutin luonnossa oleilun jälkeen tunnen selvästi kuinka rentoudun ja hengitykseni syvenee. Rauhoitun ja palaan itseeni. Kuulen paremmin, näen selkeämmin mieleni ja maisemani, ja erotan taas oman ääneni maailman äänistä. (suo_252)

Marjastaessa kädet ovat aktiivisessa liikkeessä. Käsityöntutkimuksessa on todettu käsien liikkeen vaikuttavan aivojen toimintaan: esimerkiksi neulominen ja virkkaaminen voivat synnyttää meditatiivisen tilan, joka rentouttaa ja rauhoittaa. On esitetty, että tämä voi olla jälki ihmiskunnan pitkästä metsästäjä-keräilijä-vaiheesta, jolloin jatkuva käsityötaitoihin tai ruoan käsittelyyn liittyvä liike on ollut yhteisön turvallisuuden lähde. Myös kehon muisti edistää rentoutumista: miellyttäväksi aiemmin koettu tekeminen rauhoittaa myöhemmissä stressaavissa tilanteissa. (Huotilainen ym. 2018, 11–12; Pöllänen 2017, 75.)

Vaikka suolle mennään nykyisin yksin tai kaksin, liittyä toiminta myös laajempaan sosiaaliseen yhteisöön marjastuskulttuurin kautta. Lapsuudessa tai myöhemmin elämän varrella opitut taidot ja tavat on omaksuttu toisilta ihmisiltä, joiden muisto voi olla marjamatkoilla ja suoretkillä läsnä. Kehon muisti ja suon synnyttämät aistimukset tuottavat syvän hyvänolon tunteen:

Suot ovat tällä seudulla liian pieniä ja puisia, eivät sellaisia aavoja mihin pohjoisessa silmä tottui. Käyn pienellä suolla silti. Siellä voi istua eväspussin kanssa ja tuntea voimakkaan suopursun tuoksun. Se on kauneimpia ja syvimpiä tuoksuja maailmassa. Suolla isä kulkee aina mukana, vaikka tässä elämässä hän ei enää astelekaan. Se on minun suomuistoistani tärkein: isä ja suo, suon ja eväiden suloinen tuoksu. (suo_132)

Suomarjastuksen tietojen ja taitojen siirtyminen

Luonnonvarakeskuksen (Luke) tutkimuksen mukaan yli puolet 15–80-vuotiaista suomalaisista marjastaa edelleen vuosittain, joten marjastus on säilyttänyt suosionsa

yhtenä keskeisistä luonnonympäristöissä liikkumisen muodoista (Neuvonen ym. 2022, 35–36). Marjastukseen vaadittavien taitojen koetaan myös olevan hallussa (Sievänen 2017, 16–17). Tämä viestii paitsi luonnonmarjojen arvostamisesta myös siitä, että marjastus koetaan yhteisöllisesti tärkeänä ja vaalimisen arvoisena kulttuuriperintönä. Luontoon liittyvä tietotaito, kuten marjastus ja sienestys, ovat elävää perintöä. Opetus- ja kulttuuriministeriö on nimennyt sienestyksen Museoviraston ylläpitämään Elävän perinnön kansalliseen luetteloon, joka auttaa tunnistamaan, kuvaamaan ja välittämään tietoa elävästä perinteestä (Museovirasto, Elävä perintö; Sienestys, Museovirasto.). Sen taustalla on Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta (Kansallinen luettelo). Luonnontuotealan valtakunnallinen kattojärjestö Arktiset Aromit ry on lisännyt marjastuksen Elävän perinnön wikiluetteloon, mutta kansalliseen luetteloon sitä ei ole nostettu (Marjastus, Museovirasto). Marjastuksen yleisyydestä huolimatta sen ympärille ei ole muodostunut seuratoimintaa, toisin kuin sienestyksen, ja yhtenä kansalliseen luetteloon pääsemisen edellytyksenä on yhteisön, ryhmän tai yksilöiden mahdollisimman laaja osallistuminen ehdolle asettamiseen.

Kotitarvepoiminta, mutta myös satunnainen kaupallinen poiminta on yleisesti hyväksyttyä maanomistajien keskuudessa. Tämän voi nähdä heijastavan paikallisyhteisön keskinäistä luottamusta ja vastavuoroisuutta sekä pitkän ajan kuluessa rakentunutta sosiaalista koodistoa. (Tahvanainen ym. 2016, 97, 107–108; h_13; h_14; h_28.) Perinteisen poimintakulttuurin kohteliaisuussääntöihin kuuluu esimerkiksi muiden marjastajien väistäminen. Sosiaaliseen koodistoon kuuluvat myös maanomistussuhteista riippumattomat perheiden totutut poiminta-alueet, jotka ovat paikallisten tiedossa (ks. Laurén 2006, 110):

Kyllä se on tullu ihan pienestä asti, opetettu, että okei, tuossa on auto, ajetaanpa myö oma pikkusen pitemmälle, että ei me nyt samalle suolle tungeta. Ja sitten täällä paikallisethan sanoo että varsinkin nää kylien lähisuot jätetään suosiolla, kun omistaa auton, pääsee kulkemaan, niin sitten taas noille paikallisille vanhemmille rouvashenkilöille ja setähenkilöille, jotka ei sit välttämättä pääse kauemmas enää kulkemaan, että heidän on helppo käyä itelleen. Sitten lappilaisillahan on ne omat vakiosuot, että koko kylä tietää, että tuo käy tuolta suolta keräämässä, että sinne ei mennä, mennääs myö johonkin muualle. (h_13)

Marjastuskulttuurin sisäistetyt käytöstavat tulevat näkyväksi erityisesti muualta tulevien poimijoiden aiheuttaman rajojen rikkomisen kautta. Muun muassa ulkomaalaisten marjanpoimijoiden organisoitu ja intensiivinen kaupallinen poiminta on aiheuttanut ristiriitoja (MMM 2013). Esimerkiksi raakojen marjojen kerääminen, kasvustoa turmeleva poimintateknikka ja liian lähellä asutusta tapahtunut poiminta ovat ajoittain herättäneet vilkasta, jopa rasistisia asenteita ilmentävää keskustelua lehtien palstoilla. Toisaalta kaukaa tulleita thaimaalaisia poimijoita kohtaan on myös tunnettu empatiaa, sillä heidän työsuhteensa ja kohtelunsa on nähty puutteellisina ja epäoikeudenmukaisina. (Huhmarniemi 2012, 290; Rantanen & Valkonen 2011.) Ymmärryksen puute sosiaalisesta koodistosta ja sen noudattamatta jättäminen häiritsevät marjasoiden äärellä elävien mielenrauhaa ja henkistä hyvinvointia:

Oli vaikea juttu, jos suolle tuli joku muu. Sellaiset uudet kulkijat, jotka eivät älynneet vaihtaa suota meidät nähdessään, yleistyivät silloin, kun kaupunki julkaisi suokarttoja. Isälle se oli kova paikka. Kuin olisi aarrekatat laitettu yhteiseen jakoon. (suo_132)

Mutta sitten kun meillä tuli nää thaimaalaiset, niin eihän ne, mistäs ne nyt tietää sitten näistä, meidän tämmösistä protokolloista ja tavallaan käyttäytymistavoista, niin nehän tulla pölähti samalle mättäälle ilosesti posmittaen ja siihen keräsivät [nauraa]. Niin siinä on sitten ollu vähän paikkuntalaisilla tekemistä. - - Vaikkei yhteistä kieltä ollukkaan niin siinä vaan iloisesti hymyillen ja peukkua näyttäen kerättiin. (h_14)

Väistämiskäytännön noudattaminen on toiminut erityisesti Lapissa, jossa soita ja potentiaalisia marjastuspaikkoja on paljon. Etelämpänä jaettavaa on sen sijaan ollut huomattavasti vähemmän: “Tuollakin pikkusuolla oli hieman lakkaa, isä yritti ehtiä poimimaan niitä mutta usein joku kyläläinen oli tainnut keritä ensin.” (k_1) Toisaalta kohtuullisuuskin voi riittää: “Hilla-aikaan soilla on vilskettä, mutta jos sato on keskinkertainenkin, kaikille riittää tuota suon kultaa. Pitää osata olla ahnehtimatta liikaa” (suo_147).

Marjojen maku on 2000-luvulla edelleen yksi tärkeistä poiminnan motiiveista. Luonnonmarjojen tiedetään myös olevan terveyttä tukevaa trendikästä superfoodia. Myös käsitys niiden puhtaudesta eli kasvamisesta ilman keinolannoitteita ja torjunta-aineita luo positiivisia mielikuvia, joista heijastuu kulttuurissamme vallitseva käsitys pohjoisen Suomen villin luonnon erityisestä puhtaudesta (ks. esim. Koskinen 2020):

Ja marjankeruun aikaan kovasta työstä saa palkkioksi maailman parhaat marjat. Puhtaassa luonnossa valoisina kesäöinä kasvaneet ja kypsyneet, aromikkaat marjat. (suo_014)

Kaikkia edes lakat eivät kuitenkaan miellytä, “lakka ei maistu minun suussani mitenkään erikoiselta” (suo_030), mutta niitä voidaan silti poimia seuran vuoksi ja toisten tarpeita varten (h_13; h_36; suo_124; suo_008). Tällöin aineellisen hyödyn sijaan tärkeimmäksi voi nousta suolla liikkumisesta ja suon kohtaamisesta syntyvä mielihyvä sekä ilo toisen ilahduttamisesta marjoilla. Marjojen antamisella osoitetaan myös huolenpitoa ja välittämistä (ks. myös Hyvärinen 2020, 30). Marjastuksen perinne voidaan myös kokea velvoittavana, sato menee ”hukkaan” ellei ihminen poimi sitä talteen.

Koska marjat houkuttelevat myös niitä, jotka kokevat itsensä epävarmoiksi tai joita suo pelottaa, on suon tunteva kumppani monelle tärkeä. “Yksin ei tee mieli aavoille soille hillastamaan lähteä, koska helposti poimimisen riemusta kadottaa tulosuunnan” (suo_147). Eksyminen on hillasuolla todellinen riski: eksyneet marjastajat työllistävät pelastusviranomaisia vuosittain, joten marjastamaan aikovia on tapana muistuttaa marjastuskauden alkaessa asianmukaisesta varustautumisesta (esim. Poliisi 2022). Suotaidot ovat aiemmin olleet sukupolvelta toiselle perhepiirissä siirtyvää kulttuuriperintöä, mutta nykyään päävastuun tiedon välittämisestä ovat ottaneet kansalaisjärjestöt ja viranomaiset sekä valtakunnallinen ja paikallinen media, jossa marjastusaiheet ja -ohjeet ovat jokavuotisia uutisaiheita.

Kypsän hillan tunnistaa ulkonäön perusteella jo seisontakorkeudelta sen kullankeltaisen värin ja auenneiden verholehtien perusteella. Poimimisessa tarvitaan kuitenkin myös opittua kehon tietoa: täytyy tietää, miltä kypsä marja tuntuu ja millä voimalla se irrotetaan ja siirretään astiaan. Tällaiset asiat on usein opittu jo lapsuudessa muilta ihmisiltä ja omien suokokemusten myötä, joten ne ovat tiedostamatonta, toiminnassa ilmenevää kehon hiljaista tietoa (Polanyi 1966). Siksi niitä refleктоivat vain ne, jotka ovat tietoisesti opetelleet hillanpoiminnan aikuisena (erit. suo_269–279). Oppiminen voi tapahtua vuoropuheluna luonnon kanssa: marja tarjoutuu poimittavaksi, kun se on valmis:

Päivä päivältä opin tuntemaan lakan eri kypsyysvaiheet. Kuvittelin sen verholehden monisormiseksi kädeksi, jonka kämmenellä lakka kypsyy. Raakana sen sormet puristuivat tiukkana marjan ympärille. Mitä kypsemmäksi marja tuli, sitä hellemmäksi sormien ote levittäytyi sen ympärillä ja punaisuus marjan poskilla lisääntyi ja tummui. Kun lehti oli avautunut tähdeksi, niin kellertäväksi kypsynyt marja oli avoimella kämmenellä kuin tarjottimella viestittäen poimijalleen, ole hyvä. (suo_269)

Suolta saatava marjasato ei kuitenkaan ole vakio. Myös metsämarjojen määrä vaihtelee vuosittain sääolosuhteiden mukaan, mutta erityisesti lakka on herkkä paikallisille sääilmiöille. Suolle helposti hiipivät hallat vioittavat kukkia, samoin voimakkaat sade- ja raekuurot. Koleat tai sateiset säät kukinnan aikaan heikentävät myös pölytystä, ja kuivuus ja kuumuus kutistavat kehittyviä marjoja. Siksi hyviä lakkavuosia on harvoin ja marjoja löytyy eri vuosina erilaisilta paikoilta. Marjasatojen vaihtelu eri vuosina vaikuttaa marjastusaktiivisuuteen: runsas sato houkuttaa marjastamaan myös niitä, joille se ei ole jokavuotinen tapa. Satunnaisille marjastajille saaliin saaminen etenkin ennestään tuntemattomilta soilta voi kuitenkin olla vaikeaa. Toisaalta se, että lakkoja kerätään Lapissa myytäväksi asti myös huonoina marjavuosina (Turtiainen & Vaara 2019, 24–25, 30–31), kertoo paikallisten asukkaiden taidosta löytää marjoja myös silloin, kun niitä täytyy etsiä tietynlaisilta paikoilta. Säiden ja kukinnan seuraaminen helpottaa marjojen löytämistä, ja luonnossa eri aikoina liikkuvat metsästäjät ja suunnistajat rekisteröivät mahdollisia lakkapaikkoja soilla kulkiessaan. (suo_155; suo_163; k_3; h_28; h_7; h_20.) Marjapaikkoja voi haeskella myös tutkimalla, millaisilta paikoilta marjoja kunakin vuonna löytyy ja hakemalla kartan avulla vastaavia alueita (h_14; suo_269).

Tutkimusaineistomme perusteella tutut marjapaikat, jonne on suunnattu jo lapsena vanhempien kanssa ovat osa luontoon liittyvää kulttuuriperintöä. Etenkin haastatteluaineistossa nousee selkeästi esiin halu siirtää suolla kulkemisen perinnettä eteenpäin nuoremmille sukupolville. Marjastuksen merkityksen ansiolähteenä ja ruoan lisänä hiivuttua on omista negatiivisista lapsuuskokemuksista otettu opiksi: lapsia ei viedä väkisin marjastamaan vaan muunlaisille retkille soille, tai heidän annetaan touhuta marjaretkien aikana omiaan. Retkien aikana kerätyt marjat ja niistä valmistetut herkut voivat kuitenkin toimia houkuttimena suolle mukaan lähtemiselle. Olennaista on tehdä kokemuksista mieluisia ja rakentaa lapsille positiivista suhdetta suoluontoon tutkien, ihmetellen ja aistien luontoa yhdessä heidän kanssaan. Aina tämä ei onnistu: lapsenlapset asuvat kaukana, eikä heistä välttämättä edes olisi lakkasuolle lähtijöiksi,

tai pienempänä suolla mielellään retkeilyt lapsi ei viihdy siellä enää isompana (suo_150; suo_121). Onnistuminen perinteen siirtämisessä nuoremmalle sukupolvelle tuottaa mielihyvää:

Olen koettanut [omia lapsia] kulettaa tuolla, suolla, marjasuolla, ja sillä tavalla koettanut varoa, etten liian rasittavia matkoja tekisi niillä sitten. Ja tietenkin se on ollut mukava huomata, että ainakin yksi lapsista on semmonen, joka aina ite esittää, että lähetääkö lakkasuolle. - - Mut luulen, että sillä tavalla suhtautuvat asiaan myönteisesti, ettei ole semmoista kauhun paikkaa tullut kellekään, että pitää lähteä suolle räppimään. (h_4)

Myös omakohtaisten muistojen kautta tai toisilta kuultujen kertomusten myötä muodostunut ymmärrys suon merkityksestä edeltäville sukupolville rakentaa tunnesidettä suohon. Suohon kytkeytyvät kollektiiviset muistot voivat ulottua oman kokemushorisontin taakse, mutta marjareissuilla ne voivat tulla mieleen erityisesti silloin, kun suolle on jäänyt jälkiä menneisyyden tapahtumista:

Näillä soilla ovat jo esi-isät ja -äidit kulkeneet. Keränneet lakat ja karpalot. Nostaneet turvettakin käyttöönsä suon reunamilta. Näiltä nousevaa hallaa ovat pelänneet.

Entä partisaanikesänä. Näillä soilla on vuosikausia näkyneet venäläisten jotosten jäljet ja nuotiopaikat. Vain muutaman kilometrin päässä kolmen talon siviilit, kokonaiset perheet, teloitettiin. Murhenäytelmä ei koskaan unohdu kyläläisiltä, ei jälkipolviltaakaan, jotka eivät olleet vielä syntyneetkään. Selkäpiissä käy aina kylmät väreet, kun niissä maisemissa liikkuu. (suo_121)

Subjektiiivisten ja kollektiivisten muistojen sekä maisemaan jääneiden menneisyyden jälkien kautta aineeton ja aineellinen kulttuuriperintö liittyvät prosessinomaisesti toisiinsa (Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 19). Myös luonnon- ja kulttuuriperintö käyvät vuoropuhelua, jossa niitä on vaikea erottaa toisistaan. Muistojen sävy vaikuttaa kokemukseen: yhdellä alueella suo on ollut vihollisen lymyapaikka, toisella puolestaan kyläläisten turva, jonne on paettu partisaaneja (suo_121, vrt. h_45). Tiettyihin paikkoihin ja alueella asuneiden ihmisten toimintaan ja kokemuksiin kytkeytyvä soiden kulttuuriperintö kuitenkin ohentuu nuorempien sukupolvien muuttaessa muualle ja edeltävien sukupolvien elinolosuhteiden ja kokemusmaailman jäädessä vieraaksi, mikä ilmeni erityisesti haastatteluaineistossa. Tunnesiteen tiettyyn suohon heikentyessä nousevat aiempaa merkityksellisemmiksi myös muilla soilla saavutettavat aistikokemukset ja elämykset, joiden kokemista vahvistaa soita koskeva ekologinen tieto.

Vaikka marjastus on monille edelleen luonnollinen ja arkinen osa vuodenkiertoa ja elämäntapaa, on sen rooli kotitalouksille ja yksittäisille ihmisille muuttunut. Riippuvaisuus ulkomaisesta työvoimasta, halu varmistaa talouselämän kannalta riittävä marjojen talteenotto sekä huoli marjastusperinteen ja siihen liittyvien tietojen ja taitojen hiipumisesta onkin saanut eri tahot pohtimaan keinoja kotimaisen poiminnan ja marjastuskulttuurin edistämiseksi. Monet näistä perustuvat Internetin hyödyntämiseen.

Vuonna 2019 käynnistettiin *Marjakaveri*-kampanja, jonka tarkoituksena on innostaa suomalaisia luonnonmarjojen poimintaan saattamalla marjastuksesta kiinnostuneita ihmisiä yhteen sosiaalisen median avulla. Kampanjan Facebook-sivuilla on myös jaettu marjastusvinkkejä ja kerrottu kulloinkin ajankohtaisista marjastukseen liittyvistä asioista. (Arktiset Aromit 2019.) Seuraavana vuonna *Marjatalokoot*-kampanja haastoi suomalaisia poimimaan marjoja myytäväksi asti (ProAgria 2020). *Kerääjä*-verkkopalvelu yhdistää luonnontuotteiden kerääjät, alan kouluttajat sekä luonnosta kerättyjä raaka-aineita käyttävät ja välittävät yritykset (Kerääjä). Luonnonvarakeskuksen ylläpitämä marjahavaintopalvelu kerää kansalaisten tekemiä havaintoja puolukan, mustikan ja suomuuraimen kukinnasta, raakilevaiheesta ja kypsistä marjoista. Havaintoja tekevät erityisesti 4H-nuoret, mutta palveluun voi kirjautua kuka tahansa. (Luke 2018.) Erilaisin keinoin koottua metsävaratietoa voidaan myös yhdistää marjakartoiksi, jotka kertovat metsien keskimääräisestä marjasatopotentiaalista. Ne eivät korvaa paikallistietoa, joka huomioi kunkin vuoden sääolosuhteiden aiheuttaman vaihtelun, mutta ne voivat kuitenkin opastaa muualta tulevat marjastajat suuntaamaan mahdollisille satoalueille. (Hagner ym. 2018, 44–45.) Marjastuskulttuuria edistetään myös karnevalististen marjastuksen MM-kisojen avulla, joissa on sarjoja aikuisten lisäksi lapsille ja nuorille (Arktiset Aromit 2023.)

Suolla marjastamisen aineeton hyvinvointi kulttuuriperintönä

Olemme tutkimuksessamme osoittaneet, että marjastaessa suon ja ihmisen välistä suhdetta rakentavat edellisiltä sukupolvilta omaksuttu perinne sekä omakohtainen kosketus suohon ja suokokemukset. Keskeisiä tekijöitä suolla marjastamiseen kytkeytyvän hyvinvoinnin muodostumisessa ovat moniaistisia elämyksiä tuottava suon esteettinen ja aineellinen olemus sekä kulttuuriperintönä välittynyt suota koskeva tieto ja toimimisen taito.

Marjastus on ollut maan runsasoisilla alueilla osa kylä- ja sukuyhteisöjen sukupolvelta toiselle siirtynyttä kulttuuriperintöä. Vaikka marjastaminen on tapahtunut yksin, kaksin tai perhekunnittain, on toiminnan merkitys ja siihen sisältyvä sosiaalinen koodisto ollut yhteisesti jaettua ja hyväksyttyä, ja siten osa elävää perintöä. Lähiyhteisöjen rooli soihin liittyvän kulttuuriperinnön säilyttämisessä ja siirtämisessä yksilöltä toiselle on kuitenkin vähentynyt muuttoliikkeen ja elinkeinojen muutoksen myötä. Perinteisten marjastuspaikkojen tuhoutuminen ojitusten vuoksi tai henkilökohtainen vieraantuminen lapsuuden ympäristöstä siihen liittyvine tapoineen ja toimintoineen on voinut katkaista ketjun, joka liittyy ihmisiä edeltäviin sukupolviin. Suolla liikkumisen ja marjastuksen edellyttämät monipuoliset tiedot ja taidot eivät enää välttämättä siirry perheiden sisällä ja muodostu yhteiseksi kulttuuriperinnöksi (ks. myös Suomalainen metsäsuhde, Museovirasto). Tarvittavia taitoja voidaan opetella omatoimisesti käytännössä kokeillen ja oppimisprosessista nauttien, mutta myös erilaiset organisaatiot ja instituutiot ovat ottaneet tehtäväkseen kannustaa ihmisiä luonnonantimien hyödyntämiseen (esim. Luontoon.fi, Metsähallituksen retkeily sivusto). Tietoa ja kokemuksia jaetaan Internetin välityksellä ohjesivujen ja ajankohtaisten tiedotteiden muodossa, mutta myös erilaisissa sosiaalisen median ryhmissä. Tieto liikkuu siis edelleen ihmiseltä toiselle, mutta laajemmissa verkostoissa, usein toisilleen vieraiden ihmisten välillä ja ilman fyysistä kohtaamista.

Tutkimusaineistosta käy selvästi ilmi, miten suon ekologiaa koskeva eksplisiittinen tieto on muuttanut ja edelleen muuttaa ihmisten suhtautumista suohon. Esimerkiksi suon kauneuden avautuminen voi edellyttää katseen tarkentumista pieniin yksityiskohtiin tai suon vuodenvaihtelun mukaan vaihtuviin värisävyjen muutoksiin. Näiden huomioimista opettavat myös viime vuosina julkaistut kirjat, joissa valokuvaajien ammattitaito ja nykytekniikan mahdollistamat kuvakulmien vaihtelut avaavat uudenlaisia näkymiä soihin. Samalla teosten tekstiosuudet tarjoavat tietoa suoluonnosta ja sen merkityksestä, soidenkäytön historiasta ja soihin kohdistuvista uhkista (Honkalinna 2023; Kiuru & Helle 2022.) Soiden erityislaatuisuutta on nostettu viime aikoina esiin myös useissa kaunokirjallisissa teoksissa (esim. Saonegin & Kivilä 2023; Räinen 2022; Turtschaninoff 2022).

2000-luvun mukana kulkeva teknologia, kuten älypuhelimet ja navigaattorit, ovat tulleet osaksi marjastuskulttuuria suunnaten myös siihen liittyvää tulevaisuuden kulttuuriperintöä. Teknologia luo turvallisuutta ja hälventää osaltaan perinteisiä negatiivisia suomieliikuvia, mutta samalla se pienentää perinteisten taitojen roolia suolla liikkumisessa. Toisaalta tekniikan varaan ei ole mahdollista jättäytyä täysin, koska olosuhteet vaihtelevat eri vuosina ja verkkoyhteydet soilla voivat olla heikot. Marjasatojen seurantaan ja arviointiin on myös kehitetty uusia menetelmiä, joissa hyödynnetään mobiililaitteilla otettuja valokuvia sekä konenäköä (Luke 2021; Agroforestry in Barents Region). Lisäksi robotiikan ja tekoälyn avulla pyritään parantamaan poimijoiden työskentelyolosuhteita ja tehostamaan marjanpoiminnan tuottavuutta, minkä voi olettaa muokkaavan marjastuskulttuuria tulevaisuudessa (FEROX).

Myös suolta poimittavien marjojen merkitys on muuttunut vuosikymmenten varrella. Aiemmin ne olivat tarpeellinen ruoanlisä tai ansiolähde, joiden arvo mitattiin ensisijaisesti kiloissa, litroissa tai markoissa. Nykyään aika on arvostettua, joten sen vapaaehtoinen käyttäminen hankalasti löydettyjen ja ponnistelua vaativien suomarjojen poimimiseen läheisille on lahja, joka kertoo välittämisestä. Marjojen antaminen tekee suolla marjastamisen kulttuuriperintöä näkyväksi ja eläväksi liittäen myös niiden vastaanottajan osaksi hyvinvointia välittävän perinnön ketjua.

Marjastusta kulttuuriperintönä tarkastellessa on olennaista tuoda esiin, että kulttuuriperinnössä on kyse myös siitä, mitä tehdään näkyväksi. Aiemmin etenkin syrjäseuduilla vahvan marjanpoimintakulttuurin hiipuessa ovat marjastuksen näkyväksi tekemiseen liittyvän tehtävän ottaneet erilaiset järjestöt, kuten Arktiset Aromit ry., Martat ja 4H-järjestö, jotka jakavat marjatietoutta ja pyrkivät innostamaan eri-ikäisiä ihmisiä luonnonmarjojen poimintaan. Viranomaisena poliisiviranomainen puolestaan kantaa vastuuta marjastajien turvallisuudesta. Unescon aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksen mukaiseen kansalliseen elävän perinnön wikiluetteloon hakeutuminen ja pääseminen viestivät yhteisöllisestä halusta tunnistaa marjastus kulttuuriperinnöksi, jota tulee vaalia, tehdä näkyväksi ja lisätä siihen liittyvää tietoisuutta. (Museovirasto.fi, Aineettoman kulttuuriperinnön suojelemista koskeva yleissopimus). Voidaan kuitenkin pohtia myös tutkimuksemme valossa, missä määrin suomalaiset yleisesti kokevat marjastuksen eläväksi kulttuuriperinnökseen. Vaikka tutkimusaineistomme kertojille suolla marjastaminen on enemmän tai vähemmän tuttua ja sitä voidaan muistella, kaikki eivät kuitenkaan enää marjasta tai marjastavat harvoin.

Marjastuskulttuuri on muutoksessa, kuten luontosuhde yleisemminkin. Suolle ja muualle luontoon menemisen motiivit painottuvat suurten marjasaaliiden sijaan tai ohella yhä enemmän luontoelämysten tuottaman hyvinvoinnin tavoitteluun (ks. Hallikainen ym. 2014). Tässä tavoittelussa suomarjojen poiminta voi toimia yhtenä innoittajana.

FT Marjukka Piirainen työskenteli tutkijatohtorina Koneen Säätiön rahoittamassa Itä-Suomen yliopiston Suotrendi-tutkimushankkeessa 2022–2023. Tällä hetkellä hän toimii vapaana tutkijana valmistellen piha- ja puutarhakulttuurin muutoksia käsittelevää tutkimusta.

FT, dosentti Kirsi Laurén toimii kulttuuriperinnön yliopistonlehtorina Oulun yliopistossa. Hän johti Suotrendi-tutkimushanketta (Koneen Säätiö) Itä-Suomen yliopistossa 2020–2023. Tämänhetkisissä tutkimuksissaan hän jatkaa soiden käyttöön ja kulttuuriseen luontosuhteeseen liittyvien muutosten tutkimista.

Viitteet

[1] Lähes koko maassa kasvavan isokarpalon marja on huomattavasti suurempi, mutta Pohjois-Suomessa yleisemmän pikkukarpalon marja on maultaan miedompi (Salo 1998).

[2] Artikkelin kirjoittajista Kirsi Laurén organisoi keruun yhteistyössä Suoseuran, Metsähallituksen luontopalveluiden, valtakunnallisen Ympäristökulttuurin tutkijaverkoston ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa. Keruu järjestettiin 1.9.2018–28.2.2019 ja sitä levitettiin sähköisesti yhteistyökumppaneiden verkostoissa.

[3] Valokuva-aineisto on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle, koska katsomme teksti- ja haastatteluaineiston olevan riittävä tutkimuksen tarpeisiin.

[4] Suotrendi-tutkimushankkeessa tarkasteltiin soiden käyttöön ja kulttuuriseen luontosuhteeseen liittyviä muutoksia.

Tutkimusaineisto

Suo. Kirjoitus- ja kuvakeruu (2018–2019). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Joensuun toimipiste. Kirjoituskutsun esite: <http://nebu.finlit.fi/keruuesitteet/suokeruu.pdf> [Haettu 22.8.2023].

Suotrendi-tutkimushanke: 55 tutkimushaastattelua (h_1–55). Tutkimusryhmälle lähetetyt kirjoitukset (k_1–3). Ks. <https://uefconnect.uef.fi/tutkimusryhma/suotrendi-tutkimushanke/> [Haettu 31.12.2023].

Aineisto on arkistoitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon.

Kirjallisuus

Elektroniset lähteet

4H/Hankkeet. *Yrittäjyyttä luonnosta -hanke (2022–2023)*, <https://4h.fi/4h-jarjesto/jarjeston-toiminta/hankkeet/yrittajyytta-luonnosta-hanke-2022-2023/> [Haettu 19.6.2023].

Agroforestry in Barents Region. *Marjamasiina*, <https://agroforestryproject.eu/fi/marjamasiina/> [Haettu 6.7.2023].

Arktiset Aromit 2019. Marjakaveri-kampanja käynnistyy, tule mukaan! *Tiedotteet*, julkaistu 4.7.2019, <https://www.arktisetaromit.fi/sitenews/view/-/nid/488/ngid/1> [Haettu 19.7.2023].

Arktiset Aromit 2023. Marjastuksen MM-kisat Suomussalmella 16.9.2023. *Tapahtumat*, <https://www.arktisetaromit.fi/fi/tapahtumat/marjastuksen+mm-kisat+1692023/> [Haettu 19.9.2023].

FEROX. *FEROX EU Project*, <https://ferox.fbk.eu/home> [Haettu 15.7.2023].

Kansallinen luettelo. *Aineeton kulttuuriperintö*, <https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/sopimus-suomessa/kansallinen-luettelo> [Haettu 24.8.2023].

Keko – kestävän kehityksen kasvatuksen ontologia. Hakusana: ”luonnonperintö”. *Finto. Suomalainen asiasanasto ja ontologiapalvelu*, <https://finto.fi/keko/fi/page/p179> [Haettu 19.12.2023].

Kerääjä. *Kerääjä-verkkopalvelu*, <https://www.keraaja.fi/> [Haettu 5.7.2023].

Luke 2018. *Marjahavainnot-palvelu*, <https://marjahavainnot.fi/> [Haettu 16.8.2023].

Luke 2021. *Konenäkö marjasatoseurannoissa. Marjamasiina*. <https://www.luke.fi/fi/projektit/marjamasiina> [Haettu 6.7.2023].

Luontoon.fi, Jokaisenoikeudet ja -velvollisuudet. *Jokaisenoikeudet*, <https://www.luontoon.fi/jokaisenoikeudet> [Haettu 5.7.2023].

Luontoon.fi, Metsähallituksen retkeily sivusto, <https://www.luontoon.fi/> [Haettu 14.12.2023].

Marjastus, Museovirasto. *Elävä perintö* -wikiluettelo, <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Marjastus> [Haettu 11.8.2023].

Metsäkeskus, Kehittämishankkeet. *Ajankohtaista*, <https://www.metsakeskus.fi/fi/ajankohtaista/kehittamishankkeet> [Haettu 26.8.2023].

MMM 2013. Kaupalliseen marjanpoimintaan kaivataan yhteisiä pelisääntöjä. *Maa- ja metsätalousministeriön tiedote*, julkaistu 31.1.2013, <https://mmm.fi/-/kaupalliseen-marjanpoimintaan-kaivataan-yhteisia-pelisaantoja> [Haettu 21.7.2023].

MMM, Luonnontuotteet ovat osa Suomen biotalousvarantoa. *Luonnontuotteet*, <https://mmm.fi/luonnontuotteet> [Haettu 25.8.2023].

Museovirasto.fi, Aineettoman kulttuuriperinnön suojelemista koskeva yleissopimus. *Unescon kansainväliset kulttuuriperintösopimukset*, <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia#Aineettomankulttuuriperinn%C3%B6nsuojelemistakoskevayleissopimus> [Haettu 19.9.2023].

Museovirasto, Elävä perintö. *Elävä perintö* -wikiluettelo, <https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/sopimus-suomessa/wikiluettelo> [Haettu 16.11.2023].

Oulun yliopisto, LuoPro. *Luonnontuotteet, probiootit ja kosmetiikan aktiivisuus Arktisessa Biolaaksossa*, <https://www oulu.fi/fi/projektit/luonnontuotteet-probiootit-ja-kosmetiikan-aktiivisuus-arktisessa-biolaaksossa> [Haettu 19.6.2023].

ProAgria 2020. Marjojen hätähuuto! Koko kansa tarvitaan marjatalkoisiin. *Uutiset*, julkaistu 23.6.2020. <https://www.proagria.fi/ajankohtaista/marjojen-hatahuuto> [Haettu 19.7.2023].

Poliisi 2022. Poliisin neuvot marjastajille. *Uutiset*, julkaistu 15.7.2022. <https://poliisi.fi/-/poliisin-neuvot-marjastajille> [Haettu 22.8.2023].

Sienestys, Museovirasto. *Elävä perintö* -wikiluettelo, <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Sienestys> [Haettu 14.12.2023].

Suomalainen metsäsuhde, Museovirasto. *Elävä perintö* -wikiluettelo, https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Suomalainen_mets%C3%A4suhde [Haettu 18.9.2023].

TEM 2023. Marjanpoimijoiden asemaa koskevaan valmisteluun otetaan aikalisä. *Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote*, julkaistu 9.2.2023, <https://tem.fi/-/marjanpoimijoiden-asemaa-koskevaan-valmisteluun-otetaan-aikalisa> [Haettu 16.8.2023].

Tutkimuskirjallisuus

Brooks, Cristy, Emma Waterton, Hayley Saul & Andre Renzaho. 2023. Exploring the relationships between heritage tourism, sustainable community development and host communities' health and wellbeing: A systematic review. *PLoS ONE* 18, 3: e0282319. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0282319>.

Dolling, Ann, Hanna Nilsson & Ylva Lundell. 2017. Stress recovery in forest or handicraft environments – An intervention study. *Urban Forestry & Urban Greening* 27: 162–172, <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2017.07.006>.

Enbuske, Matti & Esa Ruuskanen. 2021. Metsien ja soiden rikkaus ja raivaus. Teoksessa *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan*, toim. Esa Ruuskanen, Paula Schönach & Kari Väyrynen, 151–200. Vastapaino, Tampere.

Foster, Michael Dylan. 2015. UNESCO on the Ground. Teoksessa *UNESCO on the ground: local perspectives on intangible cultural heritage*, toim. Michael Dylan, Foster & Lisa Gilman, 1–14. Indiana University Press: Bloomington.

Hagner, Marleena, Ville Hallikainen, Esa Huhta, Sirkka Juhanoja, Sini Kantola, Katja Kaunismaa, Jaana Kotro, Vesa Nivala, Rainer Peltola, Tapio Salo, Kari Tiilikkala, Eeva-Maria Tuhkanen, Seija Tuulentie, Liisa Tyrväinen, Marja Uusitalo (toim.) & Henri Vanhanen. 2018. *Voimametsät kesä- ja hyvinvointimatkailun kehittämisessä. Voimametsistä viherkattoihin -hankkeessa testattuja malleja luontoalueiden ja ekosysteemipalvelujen tuotteistamiseen*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 53/2018. Helsinki: Luonnonvarakeskus, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-645-2>.

Hallikainen, Ville, Tuija Sievänen, Seija Tuulentie & Liisa Tyrväinen. 2014. Luonto kokemusten ja elämysten lähteenä. Teoksessa *Hyvinvointia metsästä*, toim. Liisa Tyrväinen, Mikko Kurttila, Tuija Sievänen & Seija Tuulentie, 36–47. Kirjokansi 90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hankonen, Ilona. 2021. *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä*. Kultaneito XXII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Harrison, Rodney. 2013. *Heritage: Critical Approaches*. Routledge: London.

Honkalinna, Mika. 2023. *Suo siellä*. [Jyväskylä]: Docendo.

Huhmarniemi, Maria. 2012. Berry wars: A science centre as a forum for dialogical activist, interdisciplinary art project. *International Journal of Education through Art* 8, 3: 287–303, https://doi.org/10.1386/eta.8.3.287_1.

Huutilainen, Minna, Mimmu Rankanen, Camilla Groth, Pirita Seitamaa-Hakkarainen & Maarit Mäkelä. 2018. Why our brains love arts and crafts. Implications of creative practices on psychophysical well-being. *FormAkademisk* 11, 2: 1–18, <https://doi.org/10.7577/formakademisk.1908>.

Hyvärinen, Pieta. 2020. Sienestystä pohjoisilla puupelloilla: metsien moninaiset taloudet ja plantaasiosentrismin ongelma. *Alue ja Ympäristö* 49, 2: 22–43, <https://doi.org/10.30663/ay.97101>.

Hänninen, Kirsi. 2019. Kulttuuriperintö kestäväenä voimavarana. *Ympäristökasvatus* 2, <https://feesuomi.fi/lehti/kulttuuriperinto-kestavana-voimavarana/> [Haettu 11.8.2023].

Ilmolahti, Oona, Maria Lähteenmäki, Jani Karhu & Alexander Osipov. 2018. Vihreä museo: paikallinen luonnonperintö ja ekomuseo. *Elore* 25, 2: 100–127, <https://doi.org/10.30666/elore.77208>.

Kantar TNS Agro Oy. 2023. *MARSI 2022, luonnonmarjojen ja -sienten kauppaantulomäärät vuonna 2022*. Helsinki: Ruokavirasto, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023052648434>.

Karjalainen, Eeva, Tytti Sarjala & Hannu Raitio. 2010. Promoting human health through forests: overview and major challenges. *Environ Health Prev Med* 15: 1–8, <http://doi.org/10.1007/s12199-008-0069-2>.

Kaukio, Virpi. 2022. Elämyksellinen suo. *Terra* 134, 2: 67–81, <https://doi.org/10.30677/terra.112122>.

Kiuru, Kaija & Timo Helle. 2022. *Viiankiaapa ikuisesti*. Helsinki: Into.

Knuutila, Seppo. 1999. Suoviha ja muita tunneperäisiä luontoseikkoja. Teoksessa *Suo on kaunis*, toim. Kirsi Hakala, 87–76. Helsinki: Maahenki.

Koskinen, Kristiina. 2020. Antroposkenen ekosysteemi. Pohjoinen metsä villin luonnon näyttämönä. *Lähikuva* 33, 2: 25–41, <https://doi.org/10.23994/lk.97383>.

Latvala-Harvilahti, Pauliina. 2022. Kohtaamispaikkana suo. Suotaide kulttuuriperintö- ja luontoarvojen yhdistäjänä. *Terra* 134, 2: 83–97, <https://doi.org/10.30677/terra.112015>.

Laurén, Kirsi. 2022. Suo karnevalistisena tilana. *Terra* 134, 2: 99–112, <https://doi.org/10.30677/terra.112016>.

Laurén, Kirsi. 2009. Metsä arkisen hyvinvoinnin lähteenä naisten kertomuksissa. *Alue ja ympäristö* 38, 2: 13–24, <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64386> [Haettu 1.8.2023].

Laurén, Kirsi. 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1093. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laurén, Kirsi & Marjukka Piirainen. 2023. Experiences of Mire Sports: Sensory Encounters in Nature. *Folklore – Electronic Journal of Folklore* 89: 15–46, https://doi.org/10.7592/FEJF2023.89.lauren_piirainen.

Laurén, Kirsi, Pauliina Latvala-Harvilahti, Virpi Kaukio & Noora Vikman. 2022. Suosuhteen muutosnäkyvät – suotrendi kulttuuriperinnön muokkaajana. *Vuosilusto* 14, Metsät ja tulevaisuus -teemanumero. Suomen Metsämuseo Lusto ja Metsähistorian Seura, 88–101, <https://lusto.fi/wp-content/uploads/2022/12/Lusto-Vuosilusto14.pdf> [Haettu 25.8.2023].

Lehtinen, Ari. 1999. Suo pelon maisemana. Teoksessa *Suo on kaunis*, toim. Kirsi Hakala, 77–86. Helsinki: Maahenki.

Lipponen, Maija, Ville Hallikainen & Pekka Kilpeläinen. 2022. Effects of Nature-Based Intervention in Occupational Health Care on Stress – A Finnish Pilot Study

Comparing Stress Evaluation Methods. *Journal of Multidisciplinary Healthcare* 15: 577–593, <https://doi.org/10.2147/JMDH.S353168>.

Lowenthal, David. 2005. Natural and Cultural Heritage. *International Journal of Heritage Studies* 11, 1: 81–92, <https://doi.org/10.1080/13527250500037088>.

Lähdesmäki, Tuuli, Yujie Zhu & Suzie Thomas. 2019. Introduction: Heritage and Scale. Teoksessa *Politics of Scale: New Directions in Critical Heritage Studies*, eds. Tuuli Lähdesmäki, Suzie Thomas & Yujie Zhu, 1–18. New York, NY.: Berghahn Books, <http://hdl.handle.net/10138/300129>, <https://doi.org/10.2307/j.ctv12pnscx>.

MMM. 2021. *Luomu 2.0 - Suomen kansallinen luomuohjelma vuoteen 2030*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:13. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-386-2>.

Mäkelä, Heidi Henriikka & Lotte Tarkka. 2022. Sopimatonta. Seksuaalisuuteen liittyvien kalevalamittaisten runojen perinnöllistäminen Suomessa 1818–1997. *Elore* 29: 2, 34–58, <https://doi.org/10.30666/elore.121473>.

Neuvonen, Marjo, Tuija Lankia, Katja Kangas, Johanna Koivula, Markku Nieminen, Anne-Mari Sepponen, Ron Store & Liisa Tyrväinen. 2022. *Luonnon virkistyskäyttö 2020*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2022. Helsinki: Luonnonvarakeskus, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-429-6>.

Oksanen, Markku 2015. Ympäristö ja hyvinvointi. Teoksessa *Hyvinvointi: suomalaisen yhteiskunnan perusta*, toim. Juho Saari, 314–334. Helsinki: Gaudeamus.

Paaskoski, Leena & Heikki Roiko-Jokela, toim. 2016. Metsä tekee hyvää! -teemanumero. *Vuosilusto* 11, Lusto – Suomen Metsämuseo ja Metsähistorian Seura, <https://issuu.com/vuosilusto/docs/vuosilusto11> [Haettu 19.9.2023].

Polanyi, Michael. 1966. *The Tacit Dimension*. Garden City, N.Y.: Doubleday & Company.

Puhakka, Riikka, Ann Ojala, Marjo Neuvonen & Joel Manner. 2023. Lasten ja nuorten luonnossa virkistäytymien ja yhteys luontoon. Teoksessa *Vaihteleva vapaa-aika. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2022*, toim. Sinikka Aapola-Kari, 141–159. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, https://tietoanurista.fi/wp-content/uploads/2023/05/FINAL_vapaa-aikatutkimus-2022-web.pdf [Haettu 22.8.2023].

Pöllänen, Sinikka. 2017. Käsien tehtyä hyvinvointia: Käsityö psyykkisen hyvinvoinnin tuottajana. Teoksessa *Itsetekemisen perinne. Käsityöt elävänä kulttuuriperintönä*, toim. Aura Kivilaakso, Marketta Luutonen & Leena Marsio, 73–85. Helsinki: Museovirasto, <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/itsetekemisen-perinne-v09.pdf> [Haettu 22.8.2023].

Raal, Ain, Mare Kõiva, Andres Kuperjanov, Kristel Vilbaste, Inna Vlasova & Oleh Koshovyi. 2023 Multi-Use of Cranberries (*Vaccinium* Spp.): Heritage and

Pharmaceutical Results. *Folklore – Electronic Journal of Folklore* 89: 107–142, <https://doi.org/10.7592/FEJF2023.89.cranberries>.

Rantanen, Pekka & Jarno Valkonen. 2011. *Ulkomaalaiset metsämarjanpoimijat Suomessa*. [Rovaniemi]: [Lapin yliopisto], https://um.fi/documents/35732/48132/tutkimus_ulkomaalaiset_mets%C3%A4marjan_poimijat_pdf.pdf [Haettu 25.8.2023].

Rikkinen, Jouko. 2021. *Suot Suomen luonnossa*. Helsinki: Otava.

Rutanen, Juha, Sirkku Wacklin & Birgitta Partanen. 2023. *Kestävästi ja vastuullisesti monipuolista arvonnisää – Luonnontuotealan toimintaohjelma 2030*. Raportteja 225. Helsinki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, <http://hdl.handle.net/10138/356744>.

Räinä, Jenni. 2022. *Suo muistaa*. Helsinki: Gummerus.

Rönty, Heikki. 2023. Poliisitutkintojen ja rikosepäilyjen seuraus: yksikään thaimaalainen ei ole jättänyt viisumianomusta marjanpoimintaa varten. *Yle Uutiset*, julkaistu 1.6.2023, <https://yle.fi/a/74-20034644> [Haettu 19.6.2023].

Salo, Kauko. 1998. Suomarjat – arvokas ravinnon lähde. Teoksessa *Suomen suot*, toim. Harri Vasander, 39–44. Helsinki: Suoseura ry.

Salonen, Kirsi. 2020. *Kokonaisvaltainen luontokokemus hyvinvoinnin tukena*. Tampere: Tampereen yliopisto, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1563-4>.

Saonegin, Kati & Niina Kivilä. 2023. *Hillasuolla kaikki on toisin*. Helsinki: Into Kustannus.

Sievänen, Tuija. 2017. Luonnossa virkistäytyminen pitää yllä yhteyttä luontoon ja kulttuuriperintöön. Teoksessa *Elossa: Luonto ja elävä kulttuuriperintö*, toim. Aura Kivilaakso & Leena Marsio, 16–22. Helsinki: Museovirasto, <https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/assets/PDF/elossa-Luonto-ja-elava-kulttuuriperinto.pdf> [Haettu 22.8.2023].

Smith, Laurajane. 2020. *Emotional Heritage: Visitor Engagement at Museums and Heritage Sites*. London: Routledge.

Taçon, Paul S.C. & Sarah Baker. 2019. New and Emerging Challenges to Heritage and Well-Being: A Critical Review. *Heritage* 2, 2: 1300–1315, <https://doi.org/10.3390/heritage2020084>.

Tahvanainen, Veera, Mikko Kurttila, Jari Miina, Teppo Hujala, Tuuli Väkeväinen & Kauko Salo. 2016. Pohjoiskarjalaisten ja kainuulaisten metsänomistajien mielipide marjastuksesta ja sienestyksestä yksityismetsissä. *Metsätieteen aikakauskirja* 2016/2: 95–110, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102125458>.

Tanskanen, Minna. 2005. Jussi suopellon maisemassa. Teoksessa *Pellossa perihopeat*, toim. Yrjö Sepänmaa ja Liisa Heikkilä-Paalo, 133–140. Helsinki: Maahenki.

Turtiainen, Marjut & Matti Vaara. 2019. *Suomalaisten kotitalouksien luonnonmarjojen poiminta alueittain v. 2011–2013*. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Forestry and Natural Sciences, 35. [Joensuu]: Itä-Suomen yliopisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3171-9>.

Tuomi-Nikula, Outi, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso. 2013. Kulttuuriperintökysymysten äärellä. Teoksessa *Mitä on kulttuuriperintö?* toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso, 12–27. Tietolipas 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Turtschaninoff, Maria. 2022. *Suomaa*. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta *Arvejord* suomentanut Sirkka-Liisa Sjöblom. [Helsinki]: Tammi.

Turtiainen, Marjut, Kauko Salo & Olli Saastamoinen. 2011. Variations of Yield and Utilisation of Bilberries (*Vaccinum myrtillus* L.) and Cowberries (*V. vitis-idaea* L.) in Finland. *Silva Fennica* 45, 2: 237–251, <https://doi.org/10.14214/sf.115>.

Turtiainen, Marjut & Pekka Rantanen. 2020. Onko mustikoiden ja puolukoiden poiminta Suomessa tehostunut thaimaalaisten poimijoiden myötä? *Maaseutututkimus* 28, 2: 61–82, <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/99283> [Haettu 22.8.2023].

Tyrväinen, Liisa, Mikko Kurttila, Tuija Sievänen & Seija Tuulentie, toim. 2014. *Hyvinvointia metsästä*. Kirjokansi 90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Törrönen, Riitta, Essi Sarkkinen, Henna Karvonen & Niina Tapola. 2008. *Yhteenveto tieteellisestä näytöstä koskien mustikan, karpalon ja puolukan ravitsemus- ja terveysvaikutuksia*. Helsinki: Sitra, <https://www.sitra.fi/julkaisut/yhteenveto-tieteellisesta-naytosta-koskien-mustikan-karpalon-ja-puolukan-ravitsemus-ja/> [Haettu 15.7.2023].

Yli-Viikari, Anja & Taina Lilja. 2019. Se metsä on täynnä kyneleitäni. Luonnon hyvinvointimerkityksiä jäljittämässä. *Alue ja ympäristö* 45, 1: 68–79, <https://aluejarymparisto.journal.fi/article/view/60683> [Haettu 16.8.2023].